

ספר

הלכות מבוארות

ג' חלקים

**על שו"ע הלכות שבת ויום טוב
וגמרא שבת**

כולל

בירור יסודי ומקיף בעומק דברי השו"ע

ונושאי כליו, כמו: הט"ז, המג"א, המשנה ברורה, ועוד

מסודר דבר דבור על אופניו על פי סדר סימני השו"ע

חברתיו וערכתיו בעזרת החונן לאדם דעת

אברהם בן לאאמו"ר הר"ר טוביה ז"ל וידר

שנת תחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים (תשפ"ה לפ"ק)

בני ברק

הסכמות רבותינו ראשי הישיבות זצוק"ל לספרי "אהליך יעקב" ב' חלקים

ראש הישיבה
בס"ד, באר-יעקב, י"ט תמוז ה' תשמ"ח

למע"כ הרב הגאון הנעלה, מוה"ר אברהם שליט"א וידר. רוב ברכה.

קבלתי קונטרסו דמע"כ על עניני נדרים, והנה הרחיב והתפיס בענין בדעת רחבה ובסברות ישרות בנועם זיו עמלה של תורה בטוב טעם ודעת, וראויין הדברים להאמר בבי מדרשא ויהנו רבים לאורם, ועברתי על כל קונטרסו, וכל כדין סמוכו לנא, ומקצתו תעיד על כולו, כל ספרו. ויהי ד' אתו להפיץ תורתו ויהיו לתועלת רבה ויגדיל תורה.

הכותב למען עמלי תורה ביקר **מ"ש שפירא**

זלמן רוטברג
ראש ישיבת בית מאיר, בני-ברק
בס"ד יום ט' חשון תשמ"ט

נאמנים עלי דברי ידידי הגאון מוהרמ"ש שפירא שליט"א ראש ישיבת באר יעקב שכבר המליץ בשבחם של החדושי תורה של הרב הגאון הנעלה מוה"ר אברהם וידר שליט"א, העומר להוציאם לאור, וגם אני עברתי על חלק מהחדושים. ונהייתי מהדברים מחדושו המאירים בסברא ובהעמקה, ובמיוחד ניכר בהם העמלה הרבה עמלת התורה שהשקיע בהם המחבר הרב הגאון הנ"ל. ויזכהו ד' לשבת באהלה של תורה ולהוסיף לעמל בעמלה מתוך הרחבת הדעת

זלמן רוטברג

הסכמת עמוד ההוראה מרן הגאון הגדול רבי שמואל הלוי ואזנר בעל "שבט הלוי" צוק"ל
לספרי "אהליך יעקב" ב' חלקים

ה' כי תשא תש"ן לפ"ק

כל מה שכ' כבוד הג"ר משה שאול קליין שליט"א הוא אמת נכון וגם אני הוספתי
לנסותו והוא בקי נפלא בעומק ורוחב הלכות נדה, בבהירות הדעת וישרות
השכל, וגם ראיתיו ת"ח גדול בשאר מקצועות התורה, וחיבר ספר נאה בשם
אהליך יעקב בדברים וסוגיות עמוקות של סדר מועד ונשים, ואשרי לו שהגיע
לכך ובודאי בעזה"י עוד יורה בישראל.

ע"ז בעה"ח מצפה לרחמי ה' שמואל הלוי ואזנר

רב אב"ד ור"מ זכרון מאיר בני ברק

בס"ד, יום י"ח אדר תש"ן

הנה בא לפנינו האברך המופלג מאד בתורה הלא הוא הרב אברהם וידר שליט"א,
ועמד בכור המבחן בהלכות נדה החמורות וראינו שמשנתו סרורה בידו, וידע
באופן נפלא את דברי הפוסקים ראשונים ואחרונים מתוך בהירות וסברה ישרה,
וכבר ראינו שידי רב לו גם בשאר מקצועות התורה וחיבר ספר הנקרא בשם
אהליך יעקב, ע"כ הננו לברכו שימשיך בדרכו זו ואז מובטח הוא בהצלחתו
לרומם קרן התורה וישראל.

וע"ז באתי על החתום

משה שאול קליין

סימן א

בדין השכרת מרחץ לנכרי במקום
שאין רואים

שו"ע סימן רמג סעיף ב

אפילו מרחץ או תנור אם השכירם שנה אחר שנה ונתפרסם הדבר על ידי כך שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם, וכן אם מנהג רוב אנשי אותו המקום להשכירם או ליתנם באריסות מותר להשכירם לאינו יהודי או ליתנם לו באריסות. הגה: ואפילו במקום האסור אם אין המרחץ או התנור של ישראל רק שכרם מאינו יהודי וחזור והשכירם לאינו יהודי שרי, דאין שם הישראל נקרא עליו (אור זרוע בשם גאונים). וכן אם יש מרחץ בבית דירה ואין רוחצין במרחץ רק אותן שבביתו והם יודעים ששכרו האינו יהודי שרי. (בית יוסף בשם מהרי"א ור"ח ואור זרוע).

א הנה יש להביא בפשטות מקור נאמן לדברי הרמ"א מהסוגיא במו"ק י"ב א, אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור, חוץ לתחום מותר, ופי' שם רש"י דהאיסור בתוך התחום הוא משום חשדא, כלומר דאם נעשתה מחוץ לתחום שריא משום דשם ליכא משום מראית עין וחשדא, וכן נפסק בשו"ע סימן רמ"ד סעי' א. וע"ע בר"ן על הרי"ף ו' ב, באד"ה ומהא שמעינן, במה שכתב דקיבולת כלים שרי לפי שהיא נעשית בצינעא בתוך ביתו וליכא משום מראית עין, וראיתו מהא דתנן בשבת י"ז ב, דלב"ה מותר עם השמש לתת עורות לעבדן וכו'.

ב איברא דלכא' יש לתלות ראי' זו שכתבתי בפלוגתא דקמאי, דהנה התוס' בע"ז כ"א ב, בד"ה אריסא וכו', הביא את דעת ר"ת דפסק הלכה כרשב"ג דמותר להשכיר שדהו לעכו"ם מטעם דאמר' אריסא אריסותיה קעביד, ועפ"ז אף הוסיף לפסוק דאף קבלנות יש להתיר ולא רק בשדה אלא אף בבית, כלומר דאע"ג שהישראל נוטל הרווחים ממלאכת העכו"ם מ"מ שריא משום דעכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד, וכפי שביאר הר"ן על הרי"ף ו' ב, ד"ה ומהא שמעינן וכו'. אלא שהתוס' הקשו

ע"ד ר"ת מהסוגיא במו"ק י"ב א הנ"ל, דאמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור, חוץ לתחום מותר. הרי לך שלא הותרה קבלנות של עכו"ם בשבת בתוך התחום. ויישבו התוס' את דעת ר"ת דמוקי לה כולי שמעתא במו"ק שם לגבי אבל, דגבי אבל חמירא טפי כדחזינן מהגמ' שם בריש פירקין דאמר' דברים המותרים בחולו של מועד אסורין בימי אבלו. וטעם הדבר נראה בפשטות משום דקולתו של אבלות דרבנן היא סיבת חומרתו כדי שלא יבואו לזלזל, ואילו חומרתו של מועד ושל שבת היא סיבת קולתו לענינינו דלא יבואו לזלזל, וכעין דאמר' בביצה ב' ב בסוגיא דביצה שנולדה, דלענין שבת קי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה, משום דשבת חמירא ולא אתי לזלזולי בה, אך לגבי יו"ט קי"ל כרבי יהודה דאית ליה מוקצה, כיון דיו"ט קיל ואתי לזלזולי ביה. שוב ראיתי שכן להדיא ביארו בטעם הדבר, התוס' במו"ק י"ב א, בסוד"ה אמר שמואל וכו', ע"ש שכ' דבמועד הקילו וכ"ש שיש להקל בשבת דלא חיישינן כ"כ, דלא ליזלזלי ביה. אמנם דעת ר' יצחק כמובא בתוס' ע"ז כ"א ב ד"ה אריסא וכו' הנ"ל, דלא כדעת ר"ת אלא ס"ל דיש לאסור קבלנות בבית משום דהרואה אומר שכירי יום ניהו משום דכן הרגילות לשכור כל יום, ועוד כמבואר בר"ן ו' ב, דכיון דהבעלים נוטלים הרווח מיחזי כשכיר יום. ועפ"ז יש לפרש וכמש"כ שם הר"ן דלעולם עיקר סוגיא דמו"ק י"ב א מיירי לענין שבת ולא כדפי' התוס' לר"ת דמיירי דוקא באבל.

והנה השתא בנידון דברינו הנ"ל, נמצא לכא' דתינח אי נימא כשי' ר' יצחק, וכן היא שי' הרמב"ם בפ"ו מה' שבת הי"ד כמובא בר"ן שם הנ"ל, דקבלנות של עכו"ם אסירא, ויתירה מזו שמחמיר בזה אף לגבי שדה, דלדעתם כאמור יש לפרש בפשטות את הסוגיא במו"ק י"ב א בהא דאסר שמואל קיבולת בתוך התחום דמיירי לגבי שבת, ומעתה י"ל שפיר דמוכח מהא דשרינן שם מחוץ לתחום, דלא אסרינן אף גבי איסור מראית עין של איסורי שבת, אלא במקום הרואים דיש לחוש למראית עין, אבל שלא במקום הרואים דלית לן למיחש למראית עין לא אסרו, וממילא כאמור יש להתיר כמש"כ הרמ"א בשם המהרי"א והא"ז להשכיר מרחץ בבית דירה כשאין רוחצין במרחץ אלא בני ביתו והואיל ואין איסור השכרת מרחץ אלא משום מראית עין, על כן יש להתיר בכה"ג דליכא חשש מראית עין.

אמנם אי נימא כשי' ר"ת דס"ל להתיר קבלנות דבית, דלדעתו כאמור בתוס' ע"כ לא מיירי הסוגיא במו"ק י"ב א אלא באבל ולא בשבת, א"כ לכא' י"ל דאף דלענין האיסור קבלנות בתוך התחום, כ' התוס' לשי' ר"ת דאבלות חמירא טפי, מ"מ לענין הקולא מחוץ לתחום לגבי איסור מראית עין הרי די"ל אדרבה דעד כאן לא מקילינן בזה אלא לגבי איסור אבלות דרבנן דקילא טפי, דהא כל הטעם דמחמירינן טפי באבלות גבי איסור קבלנות בתוך התחום אינו משום החומרא בעצם דין אבלות, אלא כנ"ל דאדרבה הוא משום קולתו דלא לית' ליזלולי ביה, ומעתה י"ל דלעולם לגבי איסור מראית עין באסורי שבת דחמירי טפי, הרי דיש להחמיר אף במקום דליכא חשש מראית עין, דהא כן מסתברא לאסור ע"פ מה דקי"ל כרבה בשבת י"ב ב, ובשבת קמ"ט א, דאסרינן לקרוא לאור הנר אפי' גבוה שתי קומות, אף דליכא למיחש בכה"ג שמא יטה, וכדפסק הרמב"ם בפ"ה מה' שבת הי"ד, וכן נפסק בטור ובשו"ע סי' ער"ה סעי' א.

ג אמנם דברי הרמ"א בשו"ע סי' רמ"ג סעי' ב בשם הב"י בסו"ס רמ"ג ע"פ המהרי"א והאו"ז, א"ש להב"י לשיטתו דאזיל להלכה כשי' הרמב"ם דיש לאסור קבלנות ואף בשדה, כמבואר בשו"ע סי' רמ"ד סעי' א, וממילא כאמור עפ"י שפיר יש להוכיח מהסוגיא במו"ק י"ב א, מדאמר שמואל דמותר מחוץ לתחום, דלא אסרינן משום מראית עין, במקום דליתא להך חששא.

והנה הב"י לעיל באמצע סי' רמ"ג בד"ה ומ"ש בספרי רבינו וכו', הביא את דברי המהרי"א שכ' דאף לדברי המתירים בקבלנות, ה"מ בשדה כיון שאין נהנה ממלאכת העכו"ם בשבת, שהרי יכול להשלימה בחול, אבל במרחץ או בתנור שאם לא עשה בשבת מפסיד הישראל את הרווח של שבת, נמצא שיש לאסור מן הדין. ולפום ריהטא משמע מלישניה דבעצם הפלוגתא בדין קבלנות בשדה לא הכריע. אברא דע"פ משנת"ב לעיל י"ל דלקושטא דמילתא אכן ס"ל למהרי"א כשי' הרמב"ם דיש לאסור קבלנות אף בשדה ולא רק במרחץ, ומשו"ה נקט בפשטות להתיר היכא דליכא משום חשש מראית עין, וכמשנת"ב.

ד אלא דלכא' צ"ע דברי הב"י והרמ"א סי' רמ"ג סעי' ב ע"פ המהרי"א והאו"ז, בהא דשרי איסורא דמראית עין כל היכא דליכא משום חשש מראית עין,

דלכאורה יש להשיב שתי תשובות על הלכה זו: חדא, דלפום מאי דקי"ל כרבה לענין גזירה דשמא יטה דלא פלוג רבנן ואסרי אפי' גבוה שתי קומות בשו"ע סי' ער"ה סעי' א, א"כ לכא' משום הך הלכתא הוה לן לאסור משום לא פלוג אף היכא דליכא חששא דמראית עין, אם לא דנימא דאיסור מראית עין שיסודו אינו אלא משום חשש שאחרים יקילו באיסור קילא טפי מגזירה דרבנן בעלמא, ולענין זה אף לרבה דס"ל בעלמא דאמרי' לא פלוג, ואסרינן אף במקום דלא שייכא עיקר הגזירה, מ"מ לענין איסור מראית עין לא אסרינן במקום דליתא להך חששא. ומ"מ יש לעי' בהך מילתא אם אין תשובה ע"ז מן הסברא. ועוד יש להקשות לכא' מסוגיא ערוכה בשבת ס"ד ב, אמר רב יהודה אמר רב, כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית עין, אפי' בחדרי חדרים אסור. ושוב ראיתי שקושיא זו האחרונה דאקשינן כבר הקשה הט"ז סי' רמ"ג ס"ג, והוסיף להקשות דכן קי"ל להלכה בשו"ע סי' ש"א סעי' מ"ה בדין מי שנשרו כליו במים דלא ישטחם לנגבם מפני מראית עין ואפי' בחדרי חדרים אסור, והוא ע"פ הגמ' בשבת קמ"ו ב. וע"ש שתי' ע"פ מש"כ הרא"ש בשבת שם פכ"ב, סי' ט, דעד כאן לא אסרו משום מראית עין אף בחדרי חדרים אלא במילתא דאורייתא ולא במילתא דרבנן, ובזה יישב שם הרא"ש את הסוגיא בכתובות ס' א, דאמרי' תניא נחום איש גליא אומר צנור שעלו בו קשקשים ממעכו בצנעא ברגלו ואינו חושש, דשאני התם דליכא חשדא דאיסורא דאורייתא שהרי עושה כלאחר יד.

ה איברא דמה שתי' הט"ז ע"פ שי' הרא"ש, לענ"ד לאו מילתא דפשיטא היא דכן היא שי' הרא"ש, דאף שכ"כ הרא"ש בדרך יישוב על הסוגיא בכתובות ס' א, אך באמת הרא"ש בתוספותיו יישב סוגיא זו בדרך אחרת, דכ' ליישב דעד כאן לא אסרינן אף בחדרי חדרים אלא כשהנדון הוא בחשדא על איסור אמיתי, וכגוונא דשבת קמ"ו ב, דיבואו לחשוד בו שכבסם היום, אך כגוונא דכתובות ס' א, אין החשדא באיסור אמיתי אלא דהעם יסבור שהוא אסור אף שע"פ דין באמת הוא מותר, ובזה שפיר לא החמירו לאסור בחדרי חדרים. ומעתה ע"פ יישוב זה של התוס' הרא"ש שוב אין כל הכרח למימר דלא אסרו משום חשדא דאיסור דרבנן בחדרי חדרים. ועי' בר"ן שבת ס"א א שתי' על קושיא זו דמן הדין יש להתיר אף בפרהסיא, דליכא חשדא משום דיאמרו שמותר

השבת לאינו יהודי לבדו אם מעט ואם הרבה, ושכר יום אחד כנגד יום השבת לישראל לבדו מותר. ואם לא התנו בתחלה כשיבואו לחלוק נוטל האינו יהודי שכר השבתות כולם והשאר חולקים אותו. ואם לא היה שכר השבת ידוע יטול האינו יהודי לבדו שביעית השכר וחולקים השאר. הגה: ויש מתירין השכר בדיעבד אפילו לא התנו וחלקו סתם (הרא"ש פרק קמא דע"ז ורבינו ירוחם חלק י"ב). ונראה לי דבהפסד גדול יש לסמוך עליהו. ויש אומרים שכל זה לא מיירי אלא בשותפות שכל אחד עוסק ביומו (בית יוסף), אבל כששניהם עוסקים ביחד כל ימי החול ובשבת עסק האינו יהודי לבדו מותר לחלוק עמו כל השכר דאינו יהודי אדעתיה דנפשיה קא עביד, ואין הישראל נהנה במלאכתו בשבת כיון שאין המלאכה מוטלת עליו לעשות, ומכל מקום לא יטול שכר שבת אלא בהבלעה עם שאר הימים (ר"ן סוף פרק כל כתבי וסוף פרק קמא דע"ז):

א מקור דין השו"ע הוא סוגיית הגמ' בע"ז כ"ב א, ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה בשותפות וכו'. ובגמ' שם אמרי', איבעיא להו סתמא מאי וכו', ונשארה הגמ' בבעיא דלא איפשיטא. והנה לשון השו"ע בסיפא ואם לא חתנו בתחלה וכו' הוא לשון הרמב"ם בפ"ו מה' שבת הי"ז. וביארו הרמ"ם שם וכן הר"ן בע"ז על הרי"ף ז' א, את דעת הרמב"ם, דס"ל בנדרון בעיית הגמ' בע"ז כ"ב א, גבי סתמא דנקטינן לאיסורא, וכן פ"י שם הר"ן את דעת הרי"ף דהשמיט את האיבעיא של הגמ' בסתמא. אכן דעת הרא"ש בסוף פרק קמא דע"ז סי' כ"ה דכיון דלא איפשטא, ספיקא דרבנן היא ואזלינן לקולא. והובאה פלוגתיהו בטור סי' רמ"ה.

ובאמת דדעת הרמב"ם וכדפסק השו"ע לכא' צ"ע טובא, דלכא' צדקו דברי הרא"ש דיש לנקוט לקולא משום דהוי ספיקא דרבנן. אכן הר"ן שם יישב את שי' הרמב"ם, משום דס"ל דהאיבעיא של הגמ' שם סתמא מאי גבי שבת, דלא קיימא אלא אליבא דרב גביהה מבי כתיל שפירש את המעשה דרבא שם גבי שתילי דערלה, ולדבריו מייתי רבינא סייעתא לרבא דשרי גבי ערלה, ורבא אמנם כלל לא איכסיף, אך ללישנא קמא דהגמ', דמעשה דרבא מיירי גבי שבת, ורבינא מוטיב לרבא מהברייתא דמוכח מינה לאיסורא, כלל לא מספקא לגמ' סתמא מאי, משום דמוכח מהא דאיכסיף רבא דהוה פשיטא ל' דסתמא אסירא דומיא דאסירא היכא שאומר

בכה"ג, אלא שטפי מעלי למעבד בצינעא. וע"ע במאירי שבת ס"ד ב, דהוכיח מהסוגיא בכתובות ס' א הנ"ל בדין צנור שעלו בו קשקשין דממעכם בצינעא דקי"ל דלא כרב דלא אסרו בחדרי חדרים. ולפי דעתו נמצא דבודאי לא ס"ל לחלק בין חשדא דאיסורא דאורייתא לחשדא דאיסורא דרבנן. אמנם אין נ"מ לדידן בשי' המאירי, ע"פ מה דלמעשה פסק השו"ע סי' ש"א סמ"ו כרב דאסרינן בחדרי חדרים, וע"כ דלא ס"ל כמאירי. ויש ליישב ע"כ כאחד מהתי' הנ"ל כדי שלא ליקשי מהסוגיא בכתובות ס' א בדין ממעכן בצינעא, וכנפסק בשו"ע סי' של"ו סעי' ט.

אלא הנלענ"ד דשמא יש ליישב את קושיית הט"ז מהא דקי"ל כרב דכל שאסרו חכמים משום מראית עין, אפי' בחדרי חדרים אסור, וכדקי"ל בשו"ע סי' ש"א סעי' מ"ה, דלא ישטחם לנגבם אפי' בחדרי חדרים, דעד כאן לא אסרינן אפי' בחדרי חדרים אלא בגוונא דהתם שסיבת האיסור היא משום חשדא דמראית עין שבאה מכח עצם הדבר שאסרנו מסיבת המראית עין, דהא עצם השטיחה היא הגורם למראית עין, אך בגוונא דהגמ' במועד קטן י"ב א, ובגוונא דהב"י והרמ"א בסי' רמ"ג סעי' ב, דמיירי לגבי איסור מסירה בקיבולת לנכרי, דסיבת האיסור אינה משום המראית עין שתגרם ע"י עצם המסירה בקיבולת לנכרי, אלא מכח המלאכה שיעשה הנכרי, שיבואו לחשוד שעוסק במלאכת הישראל, י"ל דלענין הך אסור מראית עין, לא החמירו לאסור בחדרי חדרים, משום דהחששא דמראית עין בכה"ג רחוק טפי, דהא שמא לא יעשה העכו"ם לבסוף מלאכה בשבת ולא יבוא כלל לידי מצב של מראית עין. ועי' ע"ז כ"ב א.

סימן ב

בענין שדה שקיבלו עליה ישראל ונכרי

אריסות משותפת והנכרי עובד בה

בשבת

שו"ע סימן רמה סעיף א

ישראל ואינו יהודי שיש להם שדה או תנור או מרחץ או רחיים של מים בשותפות או שהם שותפין בחנות בסחורה, אם התנו מתחלה בשעה שבאו להשתתף שיהיה שכר

להדיא לא"י טול חלקך בשבת ואני בחול, או בגוונא דבאו לבסוף לחשבון, דאם לא כן אמאי איכסיף, והלא מעשה דרבא משמע בפשטות דהוה בגוונא דסתמא, וא"כ ליכא רא"י לאסור בכה"ג, ויש עכ"פ להתיר משום ספיקא דרבנן. ומעתה כ' הר"ן דבזה מתבאר ש' הרמב"ם משום דפסק כלישנא קמא משום דלישנא קמא נזכרה בסתמא, ואילו לישנא בתרא נזכרה בשמיה דרב גביהה מבי כתייל.

ב איברא דיישוב זה של הר"ן לשי' הרמב"ם לפום ריהטא תמוה הוא בעיניי, חדא דהא מסתימת הסוגיא דאיבעיא להו סתמא מאי, משמע דהאיבעיא היא אליבא דהלכתא, והיינו אליבא דסתמא דסוגיא בלישנא קמא, וכדכ' הר"ן דהך לישנא היא להלכה, ועוד יש לעי' לדעת הר"ן על דעת רבא גופא אליבא דלישנא קמא, דאמאי אכן הוה פשיטא ליה לאסור נמי בסתמא, והלא בודאי מן הסברא יש מקום לחלק בזה, וליכא רא"י מהברייתא דאסרה בכה"ג דאמר הישראל להדיא לא"י טול חלקך בשבת ואני בחול, דה"נ יאסר בסתמא.

ולענ"ד הנראה בזה ליישב את דעת הרמב"ם, ע"פ מש"כ הפמ"ג סי' רע"ו סק"ו בשם הלבוש בפירוש הדין הנזכר בשו"ע שם סעי' ב, דעכו"ם שהדליק נר בשבת, אם מחצה על מחצה ישראל אסור, דאע"ג דספיקא דרבנן הוא דהא שמא היתה דעתו להדליק לצורך נכרי, מ"מ משום חומרא דשבת נקטינן מספיקא לחומרא. ומעתה מיושב נמי בענינינו שי' הרמב"ם דס"ל דאית לן למינקט לחומרא אע"ג דאיבעיא דלא איפשיטא היא משום חומרא דשבת. וע"ע כע"ז בפנ"י בברכות י"ב א, על התוס' שם ד"ה לא לאתויי נהמא, דהא דקיי"ל בעלמא ספיקא דרבנן לקולא, לאו כלל גמור הוא, דהא בכמה דוכתי פסק הש"ס לחומרא אף בדרבנן היכא דאיכא טעמא, ובזה מבאר שם את שי' הר"י בתוס' דפסק לחומרא בנדון הבעיא שם בגמ' גבי נקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא, ופתח אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא, ודלא כרב אלפס שפסק לקולא משום דהויא בעיא דלא איפשיטא, דטעם הר"י י"ל משום דאע"ג דכל ספק ברכות הוא ספיקא דרבנן ונקטינן לקולא, מ"מ בענינינו גבי ברכת הנהנין דיש טעמא רבה בכה"ג דיש חיוב ברכת הנהנין הואיל ואסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה והרי הוא כמעל, על כן מסתברא לרבנן להחמיר לענין ברכת הנהנין אף

בספיקא. ולדעת הרא"ש הנ"ל דכ' דנקטינן לקולא גבי סתמא בשותפות ישראל ונכרי, ע"כ חזינן דס"ל דנקטינן ספיקא דרבנן לקולא אף במקום חומרא דשבת. וכע"ז חזינן ליה להרא"ש דס"ל הכי בפרק ששי דשבת סי' ט"ז גבי הא דבעי אביי בשבת ס"ה ב, אשה מהו שתערים ותפרוף על האגוז להוציא לבנה קטן בשבת, ונשארה הגמ' בתיקו, ופסק הרא"ש דהואיל ועלתה בתיקו, על כן בדאורייתא נקטינן לחומרא ובדרבנן לקולא, ור"ל כמש"כ הקרבן נתנאל שם אות ס, דלהכי לרה"ר אסור, (אף דלמעשה אינו מילי דאורייתא דהא הוא שלא כדרך הוצאה, אלא שאז קרוב לבוא לידי אסור דאורייתא) ולכרמלית מותר. הרי דה"נ חזינן דס"ל להרא"ש דאף במקום חומרא דרבנן דשבת נקטינן דספיקא דרבנן לקולא. ולדברינו נחא טובא דעת הרמב"ם לשיטתו בההיא סוגיא דפסק אכן לחומרא וכדכ' בפ"ט מה' שבת הי"ב, דלא תערים ותפרוף על האגוז כדי להוציא לבנה קטן בשבת, והיינו משום דאזיל לשיטתו דבמקום חומרא דרבנן דשבת נקטינן לחומרא אף בספיקא דרבנן, דהא מסתימת הרמב"ם משמע דמיירי גם במוציאה לכרמלית. ויש לתמוה לכא' על הר"ן דלא נחית שם בההיא סוגיא לפרש את שי' הרמב"ם, דלדעת הר"ן הנ"ל דאף במקום חומרא דשבת ס"ל להרמב"ם דקיי"ל בעלמא ספיקא דרבנן לקולא, תקשה שי' הרמב"ם שם במאי דנקיט לחומרא.

והנה אף דיש מן הפוסקים דס"ל דלא נקטינן להך כללא דספיקא דרבנן לקולא כל היכא דנזכרת בגמ' לשון תיקו, וכמש"כ הב"י באו"ח סי' תל"ז בשם הגה"מ, וכ"כ הרש"ל בביצה סי' מ"ג ע"פ הרי"ף (אמנם עי' בב"י סי' ש"ג ד"ה ואינה יכולה וכו' בשם הרי"ף והרא"ש דתיקו דרבנן לקולא), מ"מ ליכא ליישב בזה בענינינו את שי' הרמב"ם בהא דמחמיר בתיקו של פורפת על האגוז בשבת ס"ה ב, משום דבאמת שי' הרמב"ם היא דנקטינן לקולא אף בתיקו דרבנן, וכמו שנתבאר דעתו בסדרי טהרה, יו"ד סי' קצ"ח סוף סקנ"ב. והרב חדד ז"ל אמר לי דשמא י"ל להר"ן בפ"י שי' הרמב"ם דס"ל דאיסור דרבנן דכרמלית חמירא טפי דקרוב להחליפו ברה"ר דאורייתא. ועי' כע"ז לקמן מה שאכתוב בשם התפא"ש ביישוב דברי הרא"ש.

אברא דבהגהות רבי יצחק איזיק חבר זצ"ל על הרא"ש שם פ"ו סי' ט"ז, גבי שלא תערים ותפרוף אגוז,

הקשה סתירה בדעת הרא"ש, מדברי הרא"ש ב' כירה סוף סי' ב, שכ' גבי הא דבעי בגמ' ל"ח ב, פינן ממיחם למיחם מהו, ונשאר הגמ' בתיקו, דממילא עבדינן לחומרא, הרי לך דס"ל להרא"ש דבמקום דאיכא חומרא דרבנן דשבת לא עבדינן לקולא משום ספיקא דרבנן. והנה לדברינו הנ"ל הוא אף סתירה לדברי הרא"ש בע"ז פ"א סי' כ"ה שפסק לקולא גבי שותפות ישראל וא"י. אכן עי' בתפארת שמואל על הרא"ש ב' כירה שם אות י', שבאר את טעם הרא"ש במאי דנקיט לחומרא אע"ג דהויא ספיקא דרבנן, ע"פ מש"כ הר"ן על הרי"ף י"ז ב, ד"ה לא שנו, בפירוש טעם הרי"ף במאי דהחמיר דהניחם ע"ג קרקע אסור אף כשדעתו להחזיר, והוא כלישנא קמא בגמ' ודלא כלישנא בתרא, אע"ג דספיקא דמילתא דרבנן היא, היינו טעמיה משום דדברים אלו קרובין לבוא לידי אסור תורה, ומעתה ביאר התפארת שמואל עפ"י אף את טעם החומרא גבי פינן ממיחם למיחם, משום דהוא קרוב לבוא לידי איסורא דאורייתא. ובנדון שי' הרמב"ם גבי פינן ממיחם למיחם, עי' בכ"מ פ"ג מהל' שבת ה"א, מש"כ דיש לדייק מהא דהשמיט הרמב"ם את כל הני דבעי בהו רבי ירמיה בגמ' ל"ח ב, ובהם הספק גבי פינן ממיחם למיחם, נראה דטעמו הוא משום דנקטינן לקולא משום דהויא ספיקא דרבנן. ומה שהחמיר גבי הניחם ע"ג קרקע דאסור אף כשדעתו להחזיר וכלישנא קמא בגמ' ל"ח ב, היינו משום דהכי ס"ל רוב אמוראי. והנה לדברינו הנ"ל לא יתכן לפרש כן את דעת הרמב"ם, דהא כאמור לעיל ס"ל להחמיר בספיקא דרבנן במקום חומרא דשבת.

והנה בדעת השו"ע לכא' אכתי צ"ע, דמחד גיסא חזינן דפסק לחומרא כשי' הרמב"ם גבי שותפות ישראל ונכרי, בסי' רמ"ה סעי' א, אך מאידך חזינן דמיקל כשי' הרא"ש (בסוגיא בשבת ס"ה ב) בשו"ע סי' ש"ג סעי' כ"ג, דכ' דאם היתה צריכה להוציא אגוז לבנה ופרפה עליו כדי להוציאו, דדוקא אם זה רה"ר אסור (והיינו כמשנת"ב לעיל משום דקרוב לבוא לידי איסורא דאורייתא) אבל אם זה לכרמלית מותר, והיינו מטעם דנקטינן בזה לקולא משום דהויא ספיקא דרבנן, אע"ג דמיירי במקום חומרא דשבת. איברא דעי' בב"י סי' ש"ג בד"ה ואינה יכולה לכרוך וכו', דאע"ג דהרמב"ם ורבינו ירוחם כתבו בדבריהם סתם אסור, מ"מ יש לפרש דבריהם דמיירי לעולם דוקא ברה"ר. ולפ"ז בדבריו אזיל לטעמיה בב"י, אלא שפירושו אילולא דבריו הוא דוחק.

ד' אמנם נלענ"ד דיש ליישב בדרך נוספת את שי' הרמב"ם בהא דמחמיר מספיקא גבי קיבלו שותפות ישראל ונכרי בשדה, היכא דהוה סתמא ולא אמר לעכו"ם טול חלקך בשבת ואני בחול, ובה תתייבב ממילא נמי שי' השו"ע, משום ד"ל דטעם האיסור באומר טול חלקך בשבת ואני בחול דהוא מתרי טעמי: חדא, משום איסור שבות של אמירה לעכו"ם, וכדמשמע מפי' רש"י בד"ה לא יאמר ישראל, שכ' וז"ל, לא יאמר ישראל טול אתה חלקך בשבת, לפי שנעשה שלוחו על חצי היום המוטל עליו. ועוד יש לפרש מטעם שכר שבת, וכדברי רש"י בד"ה אסור, דשכר שבת הוא נוטל, דגלי דעתו דעובד כוכבים שלוחו היה, כלומר, דהרי זה כמו שהעכו"ם מקנה לישראל שמוש בחלקו ביום חול בתמורה למה שהישראל הקנה לו את השמוש בחלקו בשבת, ונמצא דהרי זה כמו שמשלם העכו"ם לישראל שכר שבת. ועי' מג"א סי' רמ"ה סק"א וסק"ג, ובמשנה ברורה סק"א.

והשתא דאתינן להכי, יראה לענ"ד ביישוב דעת הרמב"ם דמחמיר גבי סתמא בשדה שקיבלו בה אריסות ישראל ועכו"ם, משום דאע"ג דבעיא דלא איפשיטא היא בגמ', והו"ל ספיקא דרבנן, מ"מ יש להחמיר, דהואיל ואיכא תרי טעמי לאיסורא כל היכא דאמר להדיא הישראל לא", טול בשבת חלקך ואני חלקי בחול, א"כ י"ל דבהך ספיקא דסתמא איכא ספק נפרד על כ"א מתרי טעמי הנ"ל, דהיינו, חדא מספקא לן אם איתא טעם לאיסורא משום אמירה לנכרי שבות, כלומר דאע"ג דבכה"ג דלא אמר להדיא ולא גילה דעתו להדיא לא שייך להחשיבו ממש כשליחות וכאמירה לנכרי, אך עכ"פ יש בזה מראית עין שעשאו שליח, כלומר דאפי' אי לא סגי לאסור משום מראית עין שעשאו שליח, אך עכ"פ יש לאסור משום מראית עין על שכר שבת, ועי' שו"ע סי' רמ"ה ס"ו דשייך איסור שכר שבת אף בלא שליחות ואף בע"כ. ועוד מספקא לן לענין הטעם השני, אם איתא טעם לאיסורא משום שכר שבת, ומעתה נמצא דהו"ל ספק ספיקא לחומרא, ובכה"ג שמא י"ל לדעת הרמב"ם דלא נקטינן ספיקא דרבנן לקולא, הואיל ואיכא רוב צדדים להחמיר.

והנה אע"ג דלא אשכחן שמפרש לענין ס"ס דהו"ל כרובא משום דיש רוב צדדים להקל אלא הרשב"א

דס"ל דמקילים משום ספיקא דרבנן אף היכא דאיכא ס"ס לחומרא, דאל"כ היאך שריא כל שלא ידוע לנו שאין בעומקם עשרה טפחים, והלא איכא ס"ס לחומרא, ספק במציאות אם יש בעומקם עשרה טפחים, דשמא אין בעומקם עשרה טפחים, ויש בזה איסור תחומין, ואפי' את"ל שיש בעומקן עשרה טפחים, שמא לדינא יש תחומים אף למעלה מ'. והשתא ע"פ הוכחה זו של רעק"א ז"ל, נמצא לכא' דנדחים דברינו הנ"ל בפ"י שי' הרמב"ם דס"ל דנקטינן לחומרא אף בדרבנן כל היכא דאיכא ס"ס לחומרא.

איברא דלענ"ד יש לדחות לכא' הוכחה זו של הגרעק"א, משום די"ל דבכה"ג לא חשיבא ספק ספיקא, הואיל ושם ספיקא חד הוא, הואיל ולפי שני הספיקות טעם האיסור הוא משום תחומין, וכעין שכ' התוס' בכתובות ט' א, ד"ה ואבע"א, לענין ספק ספיקא לקולא, דלא חשיבא ספק ספיקא כל היכא דשם ספיקא חד הוא.

אכן יש לכא' אכתי לעי', ע"פ מש"כ הסדרי טהרה ביו"ד סי' קפ"ז סק"ט, ד"ה אמנם צ"ע בשם המנחת יעקב ע"פ המ"מ, דיש להוכיח מדברי הרמב"ם פ"ב מה' סוטה ה"ד דס"ל שלא כתוס' בכתובות ט' א, כלומר, דאף במקום דשם ספיקא חד הוא נמי חשיבא ספק ספיקא, משום דהרמב"ם דס"ל פתוי קטנה לאו אונס הוא, ע"כ הכרחו הוא משום דאל"כ תיקשי קושיית התוס' שם דס"ס הוא, ולא ס"ל כתי' התוס' שם. ויעזי"ה.

סימן ג

בדין הליכה בערב שבת לדבר

מצוה והמסתעף בדין עוסק

במצוה פטור מהמצוה

שו"ע סימן רמט סעיף א

אין הולכין בערב שבת יותר משלש פרסאות כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול ויוכל להכין צרכי סעודה לשבת, בין שהולך לבית אחרים, בין שהולך לביתו:

בתשובותיו, אך להרמב"ם בפשטות לא ס"ל הכי, אלא הוא מהטעם דהו"ל ספיקא דרבנן, משום דלהרמב"ם אף ספיקא קמא אין חומרתו אלא מדרבנן, מ"מ י"ל דה"מ לענין קולא, אך לענין ס"ס לחומרא, י"ל אף להרמב"ם דיש לחוש לרוב צדדים להחמיר. ועי' מש"כ להלן בסימן ס"ד בדין ספק בפירות שנלקטו או שהובאו מחוץ לתחום (סי' שכ"ה סעי' ז).

ה אלא דלכא' יש לעי' ממשנה ערוכה בידים פ"ב, משנה ב, ספק נעשה בהם מלאכה ספק לא נעשה בהם מלאכה, ספק יש בהם כשיעור ספק אין בהם כשיעור, ספק טמאים ספק טהורים, ספקן טהור וכו'. וע"ש בפ"י הרע"ב ובפ"י הר"ש, דאפי' אם יש במים שנטל כל הנך ספיקי מ"מ טהור. והשתא נמצא דמוכח מהא מתני' דנקטינן לקולא אף במקום דאיכא ספק ספיקא לחומרא. אכן עי' במשנה למלך בפרק י' דמקואות ה"ו, בד"ה ודע שראיתי להר"ש וכו', והובא חלק מדבריו בפ"י חזון נחום על המשנה, וע"ש שדן בראי' זו, משום דשמא י"ל דקולא מיוחדת היא שהקילו לגבי טומאת ידים, אך לעולם לענין ספיקא דרבנן לא הקילו במקום דאיכא ספק ספיקא לחומרא, משום דכן מסתברא, דכמו דלענין קולא בשל תורה מקילין כל היכא דאיכא ספק ספיקא לקולא, כמו"כ לענין חומרא מספיקא דרבנן יש להחמיר עכ"פ כל היכא דאיכא ספק ספיקא לחומרא. וע"ש מה שדן בדיוק לשון הרמב"ם בה' אבות הטומאה סופי"ד דלפום ריהטא משמע לחומרא במקום ס"ס לחומרא, אלא שיש לדחות ע"פ לשון השו"ע או"ח סי' ק"ס.

ו והנה בהגהות רעק"א על השו"ע או"ח סי' רמ"ח סעי' ב, כ' דיש להוכיח מדברי השו"ע שם, דאפי' במקום דאיכא ס"ס לחומרא, מ"מ נקטינן דספיקא דרבנן לקולא, דהנה כ' השו"ע לגבי איסור הפלגה בספינה קודם שבת, ומקורו מתשובת הרמב"ם המובאת בב"י כאן, וז"ל: הא דאין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת הטעם משום עונג שבת וכו', ודוקא למפליגים בימים המלוחים אבל בנהרות אין שום צער למפליגים בהם ולפיכך מותר להפליג בהם אפי' בע"ש, והוא שלא יהא ידוע לנו שאין בעומקם עשרה טפחים, אבל במקום שידוע לנו שמקרקע הספינה לקרקע הנהר פחות מעשרה טפחים אסור לצאת חוץ לתחום משום איסור תחומין. הרי לך דמוכח מדברי השו"ע שמקורם מתשובת הרמב"ם

א בביאור הלכה זאת כתב בבה"ל ד"ה איך הולכין בע"ש וכו': לכא' נראה אם הולך לדבר מצוה מותר לילך עד סמוך לערב וכו'. ואולי דבענינינו חמירא דלא הכין כלל וכו', עכ"ד. הנה חילוק זה שחילק הביאור הלכה דשאני הכא דלא הכין כלל לענ"ד צ"ע, דהנה המכוון בדבריו הוא כנראה דבגוונא דלעיל בסי' רמ"ח סעי' א הוכן הכל אלא שלא יוכל לקיים כראוי את המצות עונג שבת מחמת הצער והבלבול שנגרמו לו ע"י ההפלגה בספינה, ואילו בגוונא דהכא בסי' רמ"ט שע"י הליכתו לא יוכל להכין כלל, נמצא שביטל לגמרי מצות עונג שבת.

אלא דבאמת נראה לכא' דמסתברא אדרבה מחמת החילוק ביניהם למימר סברא איפכא, דהא בגוונא דלעיל בסי' רמ"ח כשמבטל העונג שבת נעשה הביטול בידים, כי בהפלגתו בספינה הרי הוא כמו שמחלה את גופו בענין שלא יהיה ראוי לקיים כראוי מצות עונג שבת, ואילו הכא בסי' רמ"ט לא חשיבא ביטול בידים של העונג שבת, אלא שע"י הליכתו יותר מג' פרסאות נמצא שלא קיים את ההכנה הנצרכת לכבוד שבת, וממילא נתבטל העונג שבת כיון שאין לו במה לקיים את העונג שבת, וא"כ הלא דברים ק"ו הם דאם כשנעשה ביטול המצוה בידים שרינן כ"ש הכא דאינו ממש בידים בודאי שנתיר. ועוד צ"ע עצם סברת הבה"ל בחילוקו, והלא יסוד ההיתר בהא דלעיל בהולך לדבר מצוה הוא כמבואר במג"א סי' רמ"ח סק"ו משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, והוא כמפורש בדברי הרי"ף ז, ו, והרא"ש פרק ראשון סי' ל"ח שזהו טעם ההיתר, וא"כ ע"פ סברא זו מה מקום הוא לחלק בין הני תרתי גווני, והלא דין זה של עוסק במצוה פטור מן המצוה נאמר אף לענין לפטור אותו לגמרי מקיום המצוה השניה, כדתנן בסוכה כ"ה א, דשלוחי מצוה פטורין מן הסוכה, ואמרי' בגמ' מה"מ, דת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה. וכן משמע בפשטות מדברי הרי"ף והרא"ש דנאמר ההיתר לדבר מצוה גם בהליכה בע"ש, והוא מה שכ' דטעם איסור אחד הוא לענין איסור מפליג בספינה פחות מג' ימים קודם שבת, ולענין איסור הליכה בע"ש יותר מג' פרסאות, ומשמע דה"נ לענין ההיתר לדבר מצוה שוו תרווייהו.

ב איברא דנלענ"ד דאיכא סברא אחרת לחלק בין גוונא דסי' רמ"ט לגוונא דסי' רמ"ח, והוא עכ"פ

בכה"ג דעוסק במצוה דרבנן, דהנה משמעות סתימת הגמ' בשבת י"ט א' והשו"ע רי"ס רמ"ח, דההיתר להפליג בספינה בתוך ג' ימים לשבת כשהולך לדבר מצוה הוא אף כשהולך למצוה דרבנן, וכ"ה להדיא ברמ"א שם ס"ד דה"ה כשהולך לסחורה. והנה הפמ"ג בסי' רמ"ח באשל אברהם סק"ו הקשה, דהעוסק במצוה דרבנן וכ"ש בסחורה היאך דוחה עונג שבת שמצותו מן התורה, וכמש"כ הצמח צדק סי' כ"ח, ואף שנתבאר ברמב"ם פרק ל' מה' שבת ה"א, דכבוד ועונג שבת הם מדברי סופרים, אין ר"ל אלא שנתפרש בדברי סופרים, אך מ"מ דין תורה להם, וכ"ה בחדושי חת"ס שבת קי"א א, ד"ה הרמב"ם, דלדעת הרמב"ם הוא הלכה למשה מסיני, כמובא בשמו בס' המפתח מהדור' ש' פרנקל, אלא שהרמב"ם קוראו דברי סופרים.

אכן לענ"ד יש ליישב קושיית הפמ"ג, דאף שסברא דמסתברא היא דלא שייך למימר שהעוסק במצוה דרבנן יפטר ממצוה דאורייתא, אך מ"מ בנדון המפליג בספינה בתוך ג' ימים לשבת שפיר י"ל דאף כשמפליג למצוה דרבנן, מכל מקום שריא אף שמתבטל ע"כ ממצות עונג שבת דאורייתא, שהלא באמת בעת התעסקותו במצוה דרבנן עדיין לא הגיע זמן המצות עונג שבת מה"ת, אלא שגורם ממילא לביטול המצוה מה"ת אח"כ כשיגיע זמן המצוה בשבת, ועל כן שפיר מסתברא לחלק לענין האיסור הפלגה דעד כאן לא נאסר להפליג מחמת שגורם לביטול העונג שבת לאחר זמן אלא כשמפליג לדבר הרשות, ולא כן כשמפליג לדבר מצוה ואף כשהיא מצוה דרבנן, כלומר דהואיל ואשכחן בעלמא אף כשביטול המצוה האחרת הוא עכשיו, דעכ"פ כשעוסק השתא במצוה דאורייתא מהניא לפטור מהמצוה האחרת מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, ממילא ה"נ מהניא המצוה דרבנן להתיר התעסקותו עכשיו היכא דעכ"פ אין גורם לביטול המצוה דאורייתא אלא לאחר זמן. אמנם השתא יובן דכ"ז הוא דוקא בההיא דסי' רמ"ח דכאמור לא הגיע עדיין זמן המצוה דאורייתא, אבל בגוונא דסי' רמ"ט, גבי הליכה בע"ש אף יותר מג' פרסאות, הלא כבר השתא בע"ש מצווה הוא לעשות הכנה של צרכי שבת לשבת, ומצוה זו מה"ת היא דאמרי' בשבת קי"ז ב, אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת, שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו, לאלתר, וכדפסק השו"ע להלן סי' ר"ז סעי' א, ויעשו"ה

ימי חג הסוכות שלא לאכול אלא בסוכה, וא"כ כיצד אמרו שנפטרו מסוכה מחמת שלוחי מצוה.

והשתא לכא' הדרא ראי' לדוכתא, דדין עוסק במצוה פטור מן המצוה איתא נמי היכא דאין התעסקותו אלא במצוה דרבנן, דהא כאמור משמע דעיקר פטור מן הסוכה מחמת התעסקותם במצוה להקביל פני רבו ברגל דעיקרה אינו אלא דרבנן. אמנם לשי' הפוסקים דדברי קבלה חשיב כד"ת שוב ליכא ראי' לענין מצוה דרבנן בעלמא, דהא מצות הקבלת פני רבו ברגל ילפינן כנ"ל מדברי קבלה, ממה שנאמר במלכים ב, ד, מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, אמנם, יתכן הדבר דהתם אינו אלא אסמכתא אהך קרא דכתיב בדברי קבלה, ואפי' אי נימא כדברי הפמ"ג (פתיחה כוללת, או"ח א, אות ח) דאיסור דרבנן שאסמכוה אקרא רצו רבנן שיחשב כד"ת מדכתיב על פי התורה אשר יורוך, כ"ז בפשוטו הוא דוקא לחומרא ולא לקולא לפטור ממצוה אחרת מה"ת.

ד איברא דנלענ"ד ע"פ דברינו הנ"ל בביאור טעם הפטור ממצות עונג שבת גבי המפליג בספינה פחות מג' ימים קודם שבת לצורך דבר מצוה דרבנן, דהיינו משום דאכתי לא הגיע זמן המצות עונג שבת, הרי דממילא י"ל בלאו הני טעמי הנ"ל דליכא ראי' מהסוגיא בסוכה כ"ז א להא דעוסק במצוה דרבנן נמי פטור ממצוה מה"ת, וזאת כמו שנבאר בס"ד, דהנה אמרי' שם להלן שומרי גנות ופרדסים פטורין בין ביום ובין בלילה, וליעבדו סוכה התם וליתנו. אביי אמר תשבו כעין תדורו. רבא אמר פרצה קוראת לגנב וכו'. וע"ש בפי' רש"י ד"ה כעין תדורו, כדרך שהוא דר כל השנה בביתו וכו', וזה אינו יכול להביאן שם מפני הטורח. ובד"ה פרצה וכו', כ' רש"י, הגנב רואה אותו יושב בסוכה בלילה, והוא נכנס וגונב הפירות לרוח אחרת. ובפשוטו נראה דאין כוונת רבא למימר דטעם הפטור הוא משום מניעת הפסד, אלא אף לטעמיה הוא משום תשבו כעין תדורו, אלא עיקר פלוגתייהו מאיזה טעם חשיבא תשבו כעין תדורו, כלומר מאיזה טעם כן דרכו בלא סוכה כל השנה אם משום טירחתו או משום חשש שיגנבו.

והשתא לכא' יש לעי' למה הוצרכו רב חסדא ורבה בר רב הונא לפרש טעם פטורים משום דאנן שלוחי מצוה אנן ופטורין מן הסוכה, כלומר דפטורם הוא מדין

בבה"ל ד"ה ישכים וכו' בשם רש"י ורע"ב דההכנה היא מה"ת, וא"כ מסתברא דהיכא דאין עוסק אלא במצוה דרבנן, לא מהניא לפטור מהכנה לשבת שמצותה מה"ת.

ג והנה לכא' יש להוכיח, וכמש"כ בספר ערוך לנר על סוכה כ"ה א, בד"ה הכא טריד טירדא דמצוה, דאף העוסק במצוה דרבנן נפטר ממצוה דאורייתא, והוא מהסוגיא בסוכה כ"ו א, דאמרי' שם, רב חסדא ורבה בר רב הונא כי הוו עיילי שבתא דרגלא לבי ריש גלותא הוו גני ארקתא דסורא, אמרי אנן שלוחי מצוה אנן ופטורין. הרי לך מבואר להדיא דאף שלא נתעסקו אלא בקיום המצוה להקביל פני רבו ברגל שאינו אלא מצוה דרבנן אעפ"כ נפטרו מדין עוסק במצוה מהמצוה דאורייתא של סוכה. וכ"ה להדיא ברש"י על המשנה שם כ"ה א, בד"ה שלוחי מצוה, הולכי בדרך מצוה כגון ללמוד תורה ולהקביל פני רבו ולפדות שבויים. ועיי"ש בערוך לנר דביאר דטעם הדבר משום דאף במצוה דרבנן איכא מצוה מה"ת משום לא תסור, אלא שדחה שם את הראי' משום די"ל דשאני התם דבאו גם ללמוד תורה דהוא מצוה דאורייתא, וכמש"כ שם רש"י ד"ה שלוחי מצוה אנן, שבאנו לשמוע הדרשה ולהקביל פני ריש גלותא, ועוד כ' דאפשר דאף בעצם הקבלת פני רבו איכא מצוה דאורייתא של את ה' אלקיך תירא, ודרשו חז"ל לרבות ת"ח.

והנה שני תירוציו אלו נראים לענ"ד לכא' דחוקים, ע"פ משמעות דברי רש"י דאיכא מצוה גם משום הקבלת פני רבו ברגל, ועיקר יסוד מצוה זו בתורת חיוב בודאי אינו לא משום המצוה דאורייתא של לימוד תורה ולא משום המצוה דאורייתא של את ה' אלקיך תירא, אלא מקורו הוא כדאמרי' לקמן בסוכה כ"ז ב, אמר רבי יצחק מניין שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנאמר מדוע את הולכת היום לא חדש ולא שבת, מכלל דבחדש ושבת מיחייב איניש לאקבולי אפיה רביה. וכי תימא דאע"ג דמחמת הני טעמי שכתב דהיינו מצות תלמוד תורה ומצות את ה' אלקיך תירא ליכא חיוב לעלות ולהקביל פניו, אבל עכ"פ כשעלו להקביל פניו ולשמוע דרשתו נמצא דעכ"פ יקיימו בזה הני מצוות, מ"מ נראה ע"כ דאי מהאי טעמא בודאי לא שייך לפטור מדין עוסק במצוה, דבודאי מסתברא דע"י עסק במצוה קיומית גרידא ליכא לפטור ממצוה חיובית, דהא מיירי שם לענין לפטור ממצות סוכה, דכשרוצה לאכול בודאי חיוב גמור הוא כל

עוסקין במת מצוה היו שחל שביעי שלהן להיות בערב הפסח וכו'. צריכא דאי אשמעינן התם משום דלא מטא זמן חיובא דפסח, אבל הכא דמטי זמן ק"ש אימא לא צריכא. ואי אשמעינן הכא משום דליכא כרת אבל התם דאיכא כרת אימא לא צריכא. וע"ש ברש"י ד"ה שחל שביעי וכו', אלמא מצוה קלה הבאה לידך אינך צריך לדחותה מפני חמורה העתידה לבא. הרי לנו בהך סוגיא סברא טפי לפטור את העוסק במצוה קלה ממצוה אחרת חמורה, היכא דעדיין לא הגיע זמן המצוה החמורה. וממילא עפ"י ה"נ י"ל בעניינינו גבי העוסק במצוה דרבנן דבאמת עצם יסוד המצוה דרבנן הוא נמי מה"ת משום לא תסור אלא דחשיבא קלה טפי ממצוה המפורשת בפרטיות בתורה, דמהניא עכ"פ לפטור את המצוה הפרטית מן התורה, היכא דהמצוה מה"ת לא קיימא השתא אלא שעתידה לבוא.

סימן ד

בענין עשיית מלאכה מע"ש

שו"ע סימן רנב סעיף ה

ומותר לפתוח מים לגנה, והם נמשכים והולכים בכל השבת, ולהניח קילור עבה על העין אע"פ שאסור להניחו בשבת, ולתת מוגמר תחת הכלים והם מתגמרים מאליהם כל השבת ואפי' מוגמר מונח בכלי דאין אדם מצווה על שביתת כלים, ולתת שעורים בגיגית לשרותן, וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום על זיתים וענבים והשמן והיין היוצא מהם מותר. וכן בוסר ומלילות שריסקן מבעו"י מותרים המשקים היוצאים מהם, ומותר לתת חיטים לתוך רחים של מים סמוך לחשיכה:

א כתב הרמב"ם פ"ג מה' שבת ה"ב: וטוענין בקורת בית הבד ובעגולי הגת עם חשיכה והמשקין זבין והולכין כל השבת כולה. עי' מ"מ והגה' רמ"ך מה שתמהו על הרמב"ם דלא חילק בין מחוסר דיכה למחוסר שחיקה כפי שמחלקת הסוגיא י"ט ב. (ואף דחילוק זה ליתא לתנא דמתני' אלא אי נימא דס"ל כר' ישמעאל וכדאמר ר"י ברבי חנינא, אך אי ס"ל כר"א דבריייתא וכדאמר ר"א משמע דהיתיר

עוסק במצוה פטור מן המצוה, ואמאי לא פירשו בלא"ה דפטורים מן הדין משום דהוי תשבו כעין תדורו, דהנה לא מיבעיא לאביי דפירש לענין שומרי גנות ופרדסין אם טעם הפטור משום תשבו כעין תדורו, והיינו כדפי' רש"י כנ"ל, דזה אין יכול להביא לשם את מטתו וכלי תשמישו משום הטורח, דה"נ י"ל הכי דבודאי טירחא היא להם ליטול עמם בדרכם את כלי תשמישם, אלא אפי' לרבא דפי' טעם אחר משום פירצה קוראת לגנב, מ"מ נלענ"ד דכל מה שנדי ליה מטעמא דאביי אינו אלא בגוונא דשומרי גנות ופרדסין דנמצאים שם לצורך שמירתם תקופה ארוכה, ולכן ס"ל דאינו חשיבא טירחא במה שיביא מעיקרא את כלי תשמישיו לצורך משך כל אותה התקופה, אך לא כן הוא בגוונא דלעיל שלא היתה לרב חסדא ורבה בר רב הונא כל קביעות במקומם, שבודאי י"ל אף לרבא דבכה"ג חשיבא טירחא גדולה להביא עמם בדרכם את כלי תשמישם לצורך שימוש ארעי לגמרי, ועל כן חשיבא שפיר תשבו כעין תדורו. אלא ע"כ י"ל דכל מה שנצרכו לפרש את טעם הפטור משום דאנן שלוחי מצוה אכן הוא רק כדי לפרש מאי טעמא הותר להם מעיקרא לצאת לדרך כדי להקביל פני רבם מאחר ויודעים שע"כ ימנע מהם ממילא קיום מצוה סוכה.

והשתא דאתנין להכי נמצא דשוב ליכא ראי' מידי להא דהוכיח הערוך לנר דאף העוסק במצוה דרבנן פטור מן המצוה מה"ת, משום די"ל הכא כמו שביארנו לעיל לענין הפטור ממצות עונג שבת גבי המפליג בספינה למצוה דרבנן תוך ג' ימים קודם לשבת, דהיינו טעמא משום דאין נ"מ בזה אלא לענין למנוע קיום מצוה בעתיד שהרי עכשיו עדיין לא הגיע זמנה, וה"נ כן הוא הדבר דהנ"מ כשיוצא לדרכו אינו לענין פטורו ממצות סוכה דקיימא השתא, דהא בעת היציאה לדרך ביום מעיקר הדין ליתא בזה חיוב סוכה וכדין הולכי דרכים ביום, הואיל וחשיבא תשבו כעין תדורו, וכל הנ"מ היא לעתיד בעת שיגיע הלילה ויפסיק את הליכתו, ובענין זה סגי כנ"ל להתיר ולפטור אף כשאין התעסקותו אלא במצוה דרבנן.

ה וסמך לסברא זו שכתבתי, איכא לאתויי מהסוגיא בסוכה כ"ה ב, ע"ש בגמ' כ"ה א, דיליף דין עוסק במצוה פטור מן המצוה מדכתיב גבי ק"ש, בשבתך בביתך, פרט לעוסק במצוה. ומקשינן מהכא נפקא, מהתם נפקא, דתניא ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם וגו'

אף במחוסר דיכה, אבל הא מ"מ משמע מהסוגיא דנקטינן כר"י ברבי חנינא מדנצרך לומר הורה ריב"ח כר' ישמעאל, וכ"כ הרי"ף והרא"ש. ועי' מ"מ שיישב דהרמב"ם מפרש את הסוגיא כשי' הראשונים, וכ"ה שי' התוס' י"ט א ד"ה רבי ישמעאל בתי' השני, דדוקא אליבא דרבי אלעזר, האיסור במחוסר דיכה לכו"ע הוא מה"ת, אך לרבי יוסי ברבי חנינא, אף דמחוסר דיכה ס"ל כדאמר ר' יוחנן דאסור לכו"ע, אך עם זאת יש בזה נ"מ בין רבי ישמעאל לר"ע, דלר"י איסורו מדרבנן ולכך לא גזר במחוסר שחיקה, ולר"ע איסורו מה"ת ולכך גזר במחוסר שחיקה, והמשנה שמתרת אף דמיירי לעולם במחוסר דיכה (ודלא כרא"ש שהוצרך לפרש דלר"י ברבי חנינא מיירי מתני' במחוסר שחיקה) מ"מ לא גזרינן אטו שבת, דהא אף בשבת אין איסורו אלא מדרבנן ע"ש.

ב איברא דבפי' הסוגיא גופא כפי שכ' המ"מ לדעת הרמב"ם דס"ל כשי' התוס' והראשונים בפי' הסוגיא, הרי דלכא' אכן מוכח כמש"כ המ"מ, דהא הרמב"ם כ' בפכ"א הי"ד דבמחוסר שחיקה מותר לגמור בידיים השחיקה בשבת, כלומר דפי' את הברייתא דף י"ט א גבי פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע אם יגמור, דפירושו כפי' התוס' בפי' השני דיגמור בידיים בשבת, וא"כ ע"כ ס"ל נמי בפי' מה שהגמ' מקשרת את המשנה לר' ישמעאל כפי' התוס' דר"ל דלר' ישמעאל יגמור בשבת במחוסר שחיקה, נמצא דבמחוסר דיכה אין איסורו אלא מדרבנן. ונמצא לכא' דאליבא דאמת צדקו דברי המ"מ בדעת הרמב"ם דגם אליבא דב"ש ליכא חילוק לענין ההיתר של טעינת קורה מע"ש בין מחוסר דיכה למחוסר שחיקה.

אלא דאם כנים הדברים יקשה לכא' כנ"ל אמאי קישר הרמב"ם את ההיתר של טעינת קורה מע"ש עם שאר ההיתרים מע"ש שהזכיר קודם לכן באותה הלכה, והלא בהיתר האחרון א"צ כלל לטעם ההיתרים הראשונים דלא שייכי אלא לב"ה, ואילו טעמא דהך היתירא כאמור שייכא אף לב"ש. אמנם י"ל דכמו דהרמב"ם סתם ולא חילק בהיתר זה בין מחוסר דיכה למחוסר שחיקה, הלא כמו"כ לא חילק בין מחוסר ריסוק למחוסר דיכה ושחיקה, והלא במחוסר ריסוק לכו"ע איסורו בשבת הוא מה"ת כפי המתבאר מדברי רש"י והראשונים בסוגיא, וא"כ שפיר י"ל דנצרך הרמב"ם לטעם ההיתרים הראשונים, דקיימא רק לב"ה, אף בגוונא אחריתי, כדי לאשמוענין טעמא להתירא אף בכה"ג דמחוסר ריסוק, דלב"ש אמנם בכה"ג יש לאסור טעינת קורה, אלא דכל ההיתר בכה"ג הוא מטעם דקי"ל כב"ה. ועי' מ"ב סי' רנ"ב ס"ק מ"ב דכן פי' את השו"ע סעי' ה, בדין טוענין קורת בית הבד מבע"י, דהיינו אף כשלא נתרסקו.

ועוד סברתי לכא' ליישב את לשון הרמב"ם ע"פ מש"כ הגר"א בסו"ס רנ"ב ביישוב קושיית הב"י ע"ד הרמב"ם דלמה לגבי היתר יציאה בתפילין סמוך לחשיכה הוצרך לטעם שאין חשש שישכח ויצא, משום דאסור להסיח דעת מהתפילין, דתפוק ליה להתיר לפי מאי דס"ל להרמב"ם דקי"ל כרבא דלא גזרינן גזירה לגזירה, ועי' ב"י והט"ז סק"ח מה שתי' בזה, והגר"א יישב דמיירי הכא עם חשיכה ממש דבזה לכו"ע חמירא וגזרינן אטו גזירה כמו אטו תורה, ועי' בה"ל סו"ס רנ"ב ד"ה בידו, ובד"ה מצוה,

והנה מה מאד תמה אני על תמיהתם, והלא אפי' אי תימא דלא כתי' המ"מ דאמנם ר"י ברבי חנינא ס"ל כרבי אלעזר בפי' דברי ר' יוחנן דהאיסור במחוסר דיכה לכו"ע הוא אמנם מה"ת ואף לרבי ישמעאל, אך מ"מ הלא כל מהלך הסוגיא לחלק עפ"י גבי דין המשנה בטוענין מבע"י, דכל ההיתר הוא אינו שייך אף לר' ישמעאל אלא במחוסר שחיקה דאף בשבת מותר, ולא במחוסר דיכה דאיסורו מה"ת, כ"ז אינו אלא אליבא דב"ש דמה שמודו לב"ה בכה"ג הוא מטעם דמיישבת הגמ' דאף בשבת אינו חייב חטאת, אך אליבא דב"ה הא פשיטא דההיתר הוא אפי' במחוסר דיכה שאיסורו בשבת מה"ת וכמו שמתיר מבע"י בשאר גווני דמתני'. וא"כ דברי הרמב"ם פשוטים ביותר דאינו מחלק משום דמיירי לפום מאי דפסק כב"ה לעיל.

וביותר מזה נראה לי לכא' דמגוף הרמב"ם מוכח כפי' זה ודלא כפי' המ"מ, דהא הרמב"ם כ' בתחילת ההלכה ה"ב כיצד וכו', כלומר שבא לפרש את מה שפסק לעיל בה"א כב"ה דמותר להתחיל במלאכה מערב שבת אף שנגמרת בשבת, ובנידון זה הביא את כל הדוגמאות שהזכיר בהלכה ב', וא"כ ע"כ דאף דוגמא זו שהזכיר בסוף ההלכה טוענין בקורת בית הבד הוא לפרושי הא דקי"ל כב"ה, דאילו להמ"מ נמצא דאין דוגמא זו קשורה כלל למה שכ' הרמב"ם לעיל דקי"ל כב"ה, דהא הך היתירא קיימא אף לב"ש משום דאין איסורו בשבת אלא מדרבנן.

מיירי ממש דומיא דתנא דמתני' לענין שמותר להתחיל מע"ש כשאתא ממילא, והלא לא מיירי כלל בכה"ג, ולשון הגמ' הי' צריך להיות, מאן תנא דמחוסר דיכה דומיא דמתני' פטור מחטאת. והנה אף דהך קושיא לפי רש"י בדף י"ט א ד"ה יגמור, דפי' אכן הכי דמיירי מתני' דשם דומיא דמתני', הרי דלא קשיא. אבל אף לפי רש"י קשיא קושיא אחריתי היא כקושיית התוס' שם על רש"י. ועוד יש להקשות לכא' על פי' רש"י, לשם מה צריך לאתויי תנא דס"ל כתנא דמתני', וממ"נ אם חידוש דלא נראה הוא, מאי אולמא תנא אחריתי מתנא דמתני'. ועוד דמהגמ' משמע דשאלתה מאן תנא היא מכח תי' הגמ', הנך דאי עביד להו בשבת מיחייב חטאת וכו', ולכא' אין כל קשר בין השאלה לתי' הגמ' קודם לכן. לכן אי מכח הנך קושיין שמא י"ל דלאחר שהגמ' פירשה את דין המשנה דהטעם שמותר אף לב"ש משום דבכה"ג דמחוסר דיכה לאחר שנתרסק איסורו מדרבנן, נמצא עפ"י דשמעין מהמשנה חידוש דלא ידעין אילולא מתני', דמחוסר דיכה איסורו מדרבנן, ועל כן שואלת עכשיו הגמ', מיהו התנא דס"ל כמתני' דמותר לדון מע"ש, כלומר מטעם זה שדיכה איסורה מדרבנן. אלא דאכתי קשיא כאמור כקושיית התוס'.

ד ולפיכך נראה לפרש דמכח קושיות אלו לא נחית הרמב"ם לפרש את הסוגיא כפי' רש"י וכשני פי' התוס'. דהנה יש לדון בהא דאסורו ב"ש שריית דיו וסממין מע"ש כשנעשה ממילא בשבת וכיו"ב משום גזירה שיעשה לכתחילה בשבת כדמשמע מסוגיין י"ט א, וכדדייק התוס' י"ח א, ד"ה ולימא, אם האיסור אינו חל אלא בשבת כשנעשה ממילא דאז מחזי כעושה מלאכה בשבת, או שמכח הגזירה הטילו רבנן איסור כבר על עשייתו מע"ש, וכמו שהשורה בשבת גופא, עובר איסור כבר משעת מעשה השריה אף שזה תלוי בתהליך השריה אח"כ, וכמו במבשל שעובר כבר משעת הבישול איסור. ויש בזה נ"מ לפסלו לעדות כבר משעת המעשה, משום דכבר השתא עבר איסור.

והנראה לכא' ע"פ מש"כ הנמו"י בב"ק י' א, ד"ה אשו משום חציו, דלכא' קשיא למ"ד אשו משום חציו וכדקי"ל הכי, דא"כ היכי שרינן להדליק נר מע"ש והיא דולקת והולכת בשבת, עי' שבת י"ט ב, והלא נחשב כאילו הדליק בשבת דאשו משום חציו, ועי' בסיומן

מש"כ עוד בדעת הרמב"ם ע"פ הגר"א הנזכר. ועתה עפ"י נראה דה"נ י"ל דדקדק הרמב"ם בלשונו לכתוב עם חשיכה, בין באופנים ראשונים ובין באופן אחרון ור"ל דב"ה דמתירים בע"ש ולא גזרי' אטו תורה כ"ש דבכה"ג לא גזרינן, אך לב"ש בכה"ג אמנם גזרינן אטו שבת.

איברא דיש לדחות ביאור זה משום דאם אכן טעם הרמב"ם דלב"ש בכה"ג דמיירי הרמב"ם גזרינן משום דמיירי ממש עם חשיכה, א"כ מהך טעמא הוה לן נמי למימר דלב"ה גזרינן, וכמו דבודאי אף לב"ה קיימא ההלכה שחייב למשמש עם חשיכה, והיינו משום דכל מה דפליגי ב"ה על ב"ש הוא לענין דלא נימא דמטעם שהמלאכה נעשית מאליה בשבת דנגזור שיבואו להתיר את עצם עשיית המלאכה בשבת, אבל לענין עם חשיכה שהטעם הוא משום דבלתי אפשרי הוא שלא יכנס לתוך השבת תוך כדי עשיית המלאכה גופא, בודאי אין שייך לפלוגתיהו ואסירא נמי לב"ה. אלא ע"כ יש לבאר את דברי הרמב"ם כדרך הראשונה שכתבתי דמיירי במחוסר ריסק. אבל לכא' אכתי קשיא דסו"ס כיון דמיירי כדמוכח מלשון הרמב"ם ממש עם חשיכה, אמאי אמנם לא נאסור אפי' לב"ה. וצ"ל דבעינן תרתי לריעותא אליבא דב"ה, כלומר חדא עם חשיכה ממש, כשהוי אטו גזירה, או עכ"פ אטו תורה דאז אף סמוך לחשיכה ולא ממש, ועוד דומיא דמחט בידו או בבגדו, דהא משמע דדין לא יצא במחטו הנזכר בגמ' יא א, הוי אף לב"ה, והיינו משום דגבי מחט בידו א"צ לעשות מעשה אלא זה מיטלטל ממילא כשהיא בידו, ולכן איכא גזירה של שכחה, ואדרבה צריך מעשה כדי לסלק המחט.

ג והנה לשון הרמב"ם שם פ"ג ה"א, לכא' צ"ע טובא שכ' בזה"ל: מותר להתחיל מלאכה מע"ש וכו' שלא נאסר אלא בעצמו של יום, ומשמע מדבריו דבעיקר קמ"ל לענין האיסור דאורייתא שלא קיימא אלא בעצמו של יום ולא בע"ש, ותמוה הוא דהלא דבר זה פשיטא הוא ובזה לא פליגי כלל ב"ש וב"ה, ובעיקר הי' על הרמב"ם לכתוב דמותר מע"ש אע"ג דבשבת גופא אסירא מה"ת, מ"מ לא גזרו ע"ש אטו שבת, והיינו משום דקי"ל בזה כב"ה ולא כב"ש במשנה י"ז ב. ואשר נלענ"ד על כן בביאור דעת הרמב"ם, דהנה באמת לשני הפירושים שכ' התוד"ה רבי ישמעאל קשה לכא' על לשון הגמ', מאן תנא דכל דאתא ממילא שפיר דמי, ומשמע מהך לישנא שהתנא דמייתי

לאשמוענין דין חץ בעלמא שנחשב כנעשה הכל מתחילת זריקת החץ, ולכך מסתברא דדינו לכל דבר כמו בחץ בעלמא, דחשיבא כגופו אף לענין לחייב טמון, אכן אי נימא כמשנת"ב לשי' הרמב"ם דיסוד אשו משום חציו הוא דבזמן תוצאת המעשה חשיבא שעכשיו נעשה תחילת המעשה, א"כ נמצא דבדין אש ליכא נ"מ לענין דין חץ, ואינו אלא חידוש מיוחד באש דחשיבא כמו חץ בעלמא אף דלא דמיא לחץ, דהא בחץ קיימא כל הזמן ממש כחו, ואילו הכא ליתא עכשיו לכחו ממש אלא שבא ע"י מעשיו, וחדוש התורה הוא דחשיבא כמו כחו, וא"כ השתא שפיר י"ל דכל חידוש התורה המיוחד בדין אש דחשיבא השתא כמו כחו מגזיה"כ אינו אלא בגלוי ולא בטמון ואף בכה"ג דאינו במצב גדר שלא מכח אש.

ה והשתא דאתינן להכי נבוא בס"ד להציע את ביאור הסוגיא ע"פ שי' הרמב"ם, דהנה תי' הגמ' מעיקרא הוה דכל היכא דאין עובר על פעולה זו הנעשית מע"ש איסור מה"ת כאשר לו יצוייר הי' עושה אותה בשבת, ואף שעובר עליה איסור דרבנן, מ"מ שוב לא גזרו רבנן איסור מע"ש, דהא הוה גזירה לגזירה ולא גזרינן בכה"ג, אלא דהגמ' המשיכה להקשות מאן תנא דכל דאתי ממילא שפיר דמי, כלומר דתי' זה דמשני קודם לכן לא א"ש אלא אי הוה נימא דהאיסור דקיימא לב"ש אינו על הנעשה בשבת אלא על הנעשה מע"ש ונמצא דליכא בזה איסור מלאכה דרבנן, לכך שפיר י"ל דלא גזרינן גזירה לגזירה, אך המקשן ס"ל השתא דבאמת אינו כן אלא איסור מלאכה דרבנן הוא, והיינו כמשנת"ב דמשום ההלכה של אשו משום חציו חשיבא בעשיית הפעולה בשבת, אלא שמה"ת ליכא בכה"ג איסור מלאכה, אבל עכ"פ מדרבנן משום גזירה כנ"ל איכא איסור מלאכה בשבת בכה"ג, והשתא עפ"י ס"ל המקשן דאי אכן הוה איסור דרבנן על עשיה בידיים בשבת, הרי דהוה לן למיגזר השתא נמי, ולא חשיבא גזירה לגזירה, הואיל ולא חילקו רבנן, משום דקרוב הוא לעבור על הגזירה דרבנן בעשי' בידיים אם נתיר לו לעשות מלאכה דממילא. וזהו דהקשה דע"כ כל הטעם דמודו ב"ש הוא משום דמירי מתני' שכבר נידון היטב ואינו מחוסר אלא שחיקה, וס"ל דכה"ג מותר אף עשיה בידיים לכתחילה בשבת. ומאחר וחדוש הוא למימרא כן, על כן שאל איזהו תנא משכחת לה דהכי ס"ל דמחוסר שחיקה מותר לשחוק בשבת, ומשני דרבי ישמעאל הוא דהכי ס"ל דמותר

הקודם בענין שביתת כלים, ועי"ש בנימוק"י שתי' דמחמת אשו משום חציו נחשב שנעשה כל המעשה משעת מעשה ההדלקה, ונמצא שכל ההדלקה נחשב שהיתה מע"ש. ועפ"י נראה בפשטות דה"נ לענין שריית דיו מע"ש וכיו"ב, דכל מה שנעשה ממילא בשבת מתייחס למעשהו מע"ש ונחשב כאילו נעשה מע"ש, וא"כ מסתברא דלא הטילו רבנן איסור על הנעשה בשבת שהרי אינו מתייחס אליו כלל בשבת, ומהיכי תיתי דמחזי כמלאכה, אלא שהטילו רבנן את האיסור על מעשהו, משום גזירה שיבואו לומר דכמו שמותר לגרום מע"ש לפעולת מלאכה בשבת, ה"נ מותר לעשות מלאכה בשבת גופא. איברא דעל עצם קושיית הנמו"י כמדומה שיש עוד תי' ע"פ החת"ס דבשבת איסור מלאכה תליא בביטול השביתה, וכיון דבמציאות הלא אין עושה שום פעולה, לכך אף דמשום ההלכה של אשו משום חציו נחשב כעשיית הפעולה השתא בשבת, אבל מ"מ כיון שבמציאות הלא שובת, ליכא בזה איסור מלאכה. ועפ"י שוב שייך לדון בהנ"ל, דכאשר שורה דיו וכיו"ב מע"ש ונעשה ממילא בשבת, כיון דמחמת ההלכה של אשו משום חציו חשיבא כעשיה בשבת, שמא י"ל דאף דמה"ת אין עובר בזה על איסור מלאכה, אך מ"מ משום גזירה דרבנן הטילו איסור על פעולה זו בשבת, ונמצא שעובר בשבת על איסור מלאכה מדרבנן.

ובזה נראה ליישב את שי' הרמב"ם שפסק בפ"ב הט"ו מהל' נזקי ממון, שאשו משום חציו כר' יוחנן בב"ק כ"ג א, ונתקשה שם המ"מ דהא עפ"י אמרי' בגמ' שם דלא משכחת לה טמון לפטור אליבא דר"י אלא כשנפלה גדר שלא מחמת דליקה, וא"כ אמאי סתם הרמב"ם ולא חילק לגבי פטור טמון כחילוק של הגמ' לפי מה דפסק כר' יוחנן. וע"ש במ"מ שכ' דמכח סתימת המשניות והבריות נראה להרמב"ם שלא כחילוק של הסוגיא. והנה מלבד שדברי המ"מ צ"ב לענ"ד היאך שייך למימר דהרמב"ם יחלוק על הגמ', הרי דעוד צ"ע, הלא דברי הגמ' מוכרחים מסברא, דכיון דאשו משום חציו חשיבא כגופו, ולא שייך פטור טמון היכא דהאש הפילה הגדר והמשיכה להתפס בטמון. אכן ע"פ דברינו הנ"ל נראה ליישב את סברת הרמב"ם, דהכרח הגמ' ליתא אלא אי נימא דיסוד אשו משום חציו הוא דנחשב שתוצאת המעשה נחשב בזמן המעשה מעיקרא, ונמצא שדין אש שקמ"ל התורה לא בא להשמיע רק דין אש אלא אף

בכה"ג לכתחילה בשבת. ומעתה מבוארת היטב לשון הרמב"ם בפ"ג ה"א שהתקשינו בו לעיל, שלא כ' את עיקר החידוש להלכה דלא נאסר בע"ש משום גזירה אטו שבת, דהא משום עשיית המלאכה בשבת לא שייך למיסר דהא לא עשה כלל מלאכה בשבת. אכן להנ"ל י"ל דיש בזה חידוש משום דאמנם האיסור לב"ש מדרבנן הוא מכח איסור מלאכה דרבנן בשבת הואיל ואשו משום חציו, וקמ"ל הרמב"ם דקי"ל כב"ה דליכא איסור מלאכה דרבנן בעשיית מלאכה דממילא בשבת. ובזה מיושב ממילא כל מה שנתקשינו בלשון הסוגיא וכמשנת"ב.

והשתא נמצא דשוב אין מוכרח לדעת הרמב"ם כמו שכ' המ"מ אליבא דהרמב"ם דאף במחוסר דיכה יש להתיר מע"ש משום דאין איסורו בשבת אלא מדרבנן, ואף א"צ למה שכתבתי לעיל בביאור דברי הרמב"ם גבי טוענין קורות בית הבר דקמ"ל התירא בע"ש אף במחוסר ריסוק, דהא אכן לדברינו השתא י"ל דאמנם אף במחוסר דיכה שאין איסורו אלא מדרבנן, נמי אסירא לב"ש כשאתא ממילא בשבת, משום איסור מלאכה דרבנן.

ו' ובזה נראה דניחא נמי ליישב מה דהוקשה לי ע"ד הרמב"ם בה"ב שכ' ומניחין מוגמר ומניחין אספלנית, ותמוה לכא' דבכה"ג הואיל ואיסור מוגמר אינו אלא דרבנן משום מוליד ריחא, ועי' ט"ז סי' שכ"א סק"ז, וכן איסור רפואה הא אינו אלא מדרבנן משום גזרת שחיקת סממנין, נמצא דלפי מאי דמסקינן, וכמשמעות הסוגיא י"ט א, דטעמא דב"ש משום גזירה ער"ש אטו שבת, הרי דבכה"ג ל"ש גזירה דהא הוה גזירה לגזירה, וכדאמרי' בגמ' שם לענין טעינת קורות בית הבר, דשריא מטעם דאף בשבת אין חייב חטאת, אף לב"ש, וא"כ ה"נ נימא לגבי הנ"ל. אלא דע"פ הנ"ל א"ש כאמור דאמנם לאחר קושיית המקשן מאן תנא דכל דאתי ממילא שפיר דמי, הרי דסברין דלו יצויר שיהיה עכ"פ איסור דרבנן בעשייתו בידיים בשבת נמי גזרינן בכה"ג איסור בע"ש וכמשנת"ב דלא חילקו גבי המלאכה דרבנן בשבת, בין עשיה בידיים לעשיה דממילא בשבת.

והנה המג"א סי' רנ"ב סק"כ כ' להוכיח ע"פ תוס' י"ח א ד"ה ולימא, דליכא חיוב חטאת בטחינת ריחיים של מים משום דלא הוי מעשה בידיים דומיא דטחינה בריחיים של יד, מדהוצרך רב יוסף לפרש את טעם

הברייתא באיסור ריחיים של מים משום שביתת כלים מה"ת ואליבא דב"ש, והוצרך להביא לזה ברייתא של תנא דס"ל הכי (למסקנת הסוגיא אליבא דרב הושעיא), ולא פי' מטעם ב"ש דמתני', משום גזירה ער"ש אטו שבת, אלא ע"כ משום דאף בשבת ליכא בטחינת ריחיים של מים אלא איסורא דרבנן, ונמצא דהו"ל גזירה לגזירה. ועי' רעק"א, נתיב חיים, דגול מרבכה ועוד מה שתמהו על ראיית המג"א, דהא אי משום גזירה יקשה על הברייתא דמוגמר וגפרית מ"ט שרו, והלא לטעמא דב"ש יש לאסור אף בכה"ג. ועי' מחצית השקל וביד אפרים מה שתי' דמוגמר וגפרית אינו אלא מדרבנן ונמצא שוב דהו"ל גזירה לגזירה. אמנם לפי משנת"ב לדעת הרמב"ם, נמצא ע"כ אמנם דליתא לראיית המג"א, דהא לא ארווחא מידי במה שאין איסורו של טחינת ריחיים של מים אלא מדרבנן והיינו כדן גרמא במלאכות דעלמא, דהא ע"פ משנת"ב לדעת הרמב"ם, אף כשאיסור המלאכה דרבנן אין לחלק בין מידי דממילא לנעשה בידיים, אלא ע"כ היינו טעמא דלא מוקמינן כב"ש ומטעם גזירה, היינו מכח קושיית האחרונים הנ"ל, דא"כ תיקשי לך מוגמר וגפרית מ"ט שרי, דהשתא ליכא ליישב כתי' המחזה"ש והיד אפרים הנ"ל דשאני מוגמר וגפרית דהוה מדרבנן, דהא כאמור להרמב"ם אף כשאיסורו מדרבנן אית לן למיגזר, ודומיא דנתבאר לגבי ריחיים של מים גופא. (אמנם עצם תמיהת האחרונים על המג"א תמוהה, דהא המג"א מיירי לשי' התוס' דפי' לרבה את טעמא דב"ש כמתני' משום גזירה, וא"כ על התוס' גופא כבר יקשה מ"ט שרו במוגמר, ואף בלא"ה קשה דל"ל לרבה לטעם דהשמעת קול גבי ריחיים של מים, אך עכ"פ להמג"א מה לכם כי תלינו עליו). ובאמת דעצם יישוב המחזה"ש והי"א הנ"ל דאף מוגמר וגפרית הוה מדרבנן, לכא' אינו מובן, דאף דמוגמר הוי דרבנן משום מוליד ריחא, אך עכ"פ לענין גפרית לכא' יש בזה משום מלאכה דאורייתא של צובע או של כותב, ע"פ פי' רש"י שבת י"ח א, ד"ה גפרית.

והנה אף דלדברינו השתא נמצא כאמור דליתא לראיית המג"א לשי' הרמב"ם, וא"כ לכא' איכא למימר לעולם להרמב"ם דאיסור טחינה בריחיים של מים הוי מה"ת, אכן למעשה איכא למימר כהמג"א שם דכ' דמהרמב"ם פ"ח משמע נמי דליכא איסורא דאורייתא בטחינת ריחיים של מים, וכנראה כונתו למש"כ בפ"ח מה' שבת ה"טו, השוחק במכתשת הרי זה טוחן וחיב,